УДК [336.717.061(477):336.76](043.3)

Олександр Лаврик (Україна)

JEL classification: A1, G21, G24

Олександр ЛАВРИК

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра фінансів, банківської справи та
страхування,
Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна, Україна
E-mail: ollavrik@karazin.ua

© Олександр Лаврик, 2021

Отримано: 10.02.2021 р.
Прорецензовано: 17.02.2021 р.
Рекомендовано до друку: 24.02.2021 р.
Опубліковано: 24.02.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Стаття присвячена дослідженню теоретико-методологічних аспектів аналізу власного капіталу у фінансовій діяльності суб'єкта господарювання, проведенню аналізу сучасного стану суб'єктів господарювання та перспектив розвитку й розроблені напрями вдосконалення формування власного капіталу суб'єктів господарювання в умовах розвитку України.

У роботі розглянуті зміст та особливості формування власного капіталу підприємства, надано опис методів кількісного аналізу його сучасної діяльності, досліджено методи якісного аналізу перспектив його розвитку.

Мета. Дослідження теоретико-методологічних аспектів аналізу власного капіталу у фінансовій діяльності суб'єкта господарювання, проведення аналізу середовища та результатів господарської діяльності й розроблені напрями вдосконалення аналітичного забезпечення діяльності суб'єкта господарювання у сучасних умовах.

Метод (методологія). Вирішення поставлених задач здійснюється за допомогою методів системного аналізу, логічного узагальнення, порівняльного аналізу і аналізу коефіцієнтів, експертних оцінок, табличного та графічного методів.

Результати. Запропонована методика аналізу власного капіталу, згідно якої аналітичні процедури проводитимуться у п'ять етапів: підготовки до проведення аналізу власного капіталу; аналізу частки власного капіталу у структурі суб'єкта господарювання та її динаміка; аналізу структури і складу власного капіталу; аналізу ефективності використання суб'єктом господарювання власного капіталу; узагальнення результатів аналізу для керівництва підприємством.

Лаврик О. Формування власного капіталу та його значення у фінансовій діяльності суб'єкта господарювання. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 296-305.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.296>

Ключові слова: формування власного капіталу; методи аналізу; аналіз динаміки; аналіз структури; аналіз ефективності фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

UDC УДК

[336.717.061(477):336.76](043.3)

JEL classification: A1, G21, G24

Oleksandr LAVRYK

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Finance, Banking and Insurance,
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Ukraine
E-mail: ollavrik@karazin.ua

© Oleksandr Lavryk, 2021

Received: 10.02.2021

Revised: 17.02.2021

Accepted: 24.02.2021

Online publication date: 24.02.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Oleksandr Lavryk (Ukraine)

FORMATION OF OWN CAPITAL AND ITS IMPORTANCE IN THE FINANCIAL ACTIVITY OF THE BUSINESS ENTITY

ABSTRACT

Introduction. The article is devoted to the study of theoretical and methodological aspects of equity analysis in the financial activities of the business entity, analysis of the current state of business entities and development prospects and developed areas for improving the formation of equity of business entities in Ukraine.

The content and features of formation of the own capital of the enterprise are considered in the work, the description of methods of the quantitative analysis of its modern activity is given, methods of the qualitative analysis of prospects of its development are investigated.

Purpose. Research of theoretical and methodological aspects of the analysis of own capital in the financial activity of the business entity, analysis of the environment and results of economic activity and developed directions for improving the analytical support of the business entity in modern conditions.

Method (methodology). The solution of the set tasks is carried out by means of methods of the system analysis, logical generalization, the comparative analysis and the analysis of coefficients, expert estimations, tabular and graphic methods..

Results. The method of equity analysis is proposed, according to which analytical procedures will be conducted in five stages: preparation for equity analysis; analysis of the share of equity in the structure of the business entity and its dynamics; analysis of the structure and composition of equity; analysis of the efficiency of the entity's use of equity; generalization of the results of the analysis for the management of the enterprise.

Lavryk, O. (2021). Formation of own capital and its importance in the financial activity of the business entity. *Economic analysis*, 31 (1), 296-305.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.296>

Keywords: formation of equity; methods of analysis; analysis of dynamics; analysis of structure; analysis of the effectiveness of financial activities of the entity.

Вступ

На сучасному етапі господарювання власний капітал є як інвестиційним так і виробничим ресурсом, об'єктом управління та джерелом доходу, чинником формування фінансових результатів підприємства. Власний капітал віддзеркалює величину вартості засобів, які належать суб'єкту господарювання, тобто розмір участі власників (акціонерів, учасників, засновників) підприємства у фінансуванні його активів. Для того, щоб суб'єкт господарювання успішно функціонував, потрібно ефективна робота, що потребує чимало зусиль і часу з побудови і організації ефективних систем ведення фінансово-економічної діяльності, управління власним капіталом підприємства і складання звітності, яке допоможе підвищити, максимізувати прибуток, тобто рентабельність підприємства.

Про велику значущість даної категорії також показують й часті зміни у методиці ведення обліку власного капіталу, посилення ролі даного показника в аналізі фінансово-економічної діяльності суб'єкту господарювання, розробка нових сучасних альтернативних підходів до ефективного управління капіталом.

Вивчення питань аналізу власного капіталу у ринкових умовах нашої країни присвячені праці наступних науковців, це І. Й. Яремко, Ю. С. Цал-Цалко, В. В. Сопко, Ж. Б. Сей, І. Фішер, Є. В. Мних, Дж. С. Мілль, Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Ф. Ф. Бутинець, О. Г. Біла, О. І. Бідник і інші. Але на сьогодні залишається ще чимало питань, що потребують досить детального вивчати.

Мета статті

Метою статті є розробка сучасних теоретичних положень і ефективних практичних рекомендацій відносно ефективної методики і організації фінансового аналізу власного капіталу підприємства.

Об'єктом буде сучасна система аналізу власного капіталу. Предметом буде теоретичні, методичні і організаційні аспекти фінансового аналізу власного капіталу суб'єктів господарювання.

Для досягнення сформульованої мети були виконані наступні методи системного аналізу, логічного узагальнення, порівняльний аналіз і аналіз коефіцієнтів, експертних оцінок, табличний та графічний метод.

Виклад основного матеріалу

Капітал виступає однією із найважливіших складових фундаментальних фінансово-економічних категорій сутність якої вивчається

протягом тривалого часу. Насамперед капітал виступає основним джерелом формування добробуту власників і суспільства зокрема. Існує велика різноманітність підходів щодо визначення та сутності капіталу і його трактування як певного вкладу. Основними з них є:

- предметно-функціональний підхід: зрівнювання капіталу з нагромадженою працею;
- соціально-економічний підхід: трактування капіталу як фінансово-економічної категорії, а саме специфічних суспільних відносин, що відбуваються при визначених історичних умовах;
- грошовий підхід: ототожнення капіталу як фінансового, вкладеного капіталу, що приносить прибуток його власникові у вигляді відсотка.

Загалом, капітал - (від лат. capitalis – головний) – це авансована самозростаюча вартість; вкладення, що дають можливість отримати дохід [1].

При дослідженні управління капіталом однією з найбільш важливих концепцій є теорія його структури, яка визначає не тільки фінансову, операційну та інвестиційну діяльність підприємства, а й є основою вибору стратегічних напрямів фінансового розвитку підприємства. Адже це обумовлено використанням капіталу для формування оборотних та необоротних активів, з одного боку, та створення фондів грошових коштів для фінансування виробничої сфери.

Дослідження економічного змісту і сутності капіталу здійснюється науковцями (рис. 1), представниками різних економічних шкіл протягом багатьох років, тобто термін «капітал» є одним з основних та фундаментальних в економічній науці.

Однак, незважаючи на спільну основу, в сучасних умовах багато вчених по-різному підходять до визначення поняття «капітал» Основною класифікаційною ознакою є поділ за джерелами формування, згідно якої капітал поділяється власний та залучений.

Власний капітал підприємства – є частиною в активах господарюючого суб'єкта, яка залишається після того як вирахують його зобов'язань. Власний капітал може мати складну структуру, що залежить від правової та організаційної форми господарюючого суб'єкта. Залучений (позичковий) капітал – є частиною вартості майна підприємства, яке придбали за рахунок зобов'язань, які потрібно повернути інвесторам, постачальникам, банкам: коштами інші цінностями, що будуть еквівалентні до вартості майна.

Рис. 1. Структура власного капіталу за джерелами його формування [1]

Існує ряд суб'єктивних та об'єктивних чинників, які впливають на формування оптимальної фінансової структури капіталу і можуть забезпечити умови для максимально ефективного використання його. З урахуванням таких чинників, управління фінансовою структурою підприємства зводиться до двох головних завдань:

- господарювання співвідношень позикових та власних коштів;
- залучення для суб'єкта господарювання необхідних встановлення оптимальних для суб'єкта
- обсягів та видів фінансових ресурсів для досягнення позитивних розрахункових показників його структури.

Визначення «оптимізація» використовується в таких значеннях та може включати в себе:

- процес визначення значень економічних показників, при яких досягається оптимальний варіант, тобто найкращий стан системи;
- процес приведення системи в найкращий стан.

Існують різні принципи оптимізації структури капіталу, як:

- принцип максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності;
- принцип мінімізації його вартості (метод середньозваженої вартості капіталу);
- принцип мінімізації фінансових ризиків та їх рівня [2].

Пошук раціональної структури капіталу за принципом мінімізації фінансових ризиків та їх рівня, буде пов'язане з важливим процесом вибору

джерел фінансування. Основні принципи фінансування активів за рахунок капіталу складових активів підприємства (постійна частина оборотних активів, необоротні активи, змінна частина оборотних активів).

Власний капітал суб'єкта господарювання – основне джерело формування прибутку і доходів його власників як у перспективному так і в поточному періоді, його розмір та динаміка змін показує рівень ефективності підприємницької діяльності. В теперішніх умовах нестабільної ринкової економіки та кризових ситуацій на фінансових ринках, чим більше власний капітал у суб'єкта господарювання, тим буде вища надійність і конкурентоспроможність його фінансового стану [2]. Власний капітал виступає гарантією захищеності прав власників підприємства (рис. 2).

Виділяють такі три підходи до визначення суті власного капіталу – бухгалтерський, правовий та економічний рисунок 3. Відповідно до економічної методів управління «власний капітал» – є фінансовими ресурсами, які повинні вкладатися в частину активів та бути відображеними в пасиві балансу суб'єкта господарювання. Фінансові ресурси господарюючого суб'єкта – це кошти, що є у його розпорядженні. Вони використовуються на розвиток виробництва, невиробничої сфери, споживання, а також можуть залишатися у резерві. Фінансові ресурси, що використовуються на розвиток виробничо-торгового процесу – це капітал у грошовій формі.

Рис. 2. Класифікація власного капіталу товариств з обмеженою відповідальністю [2]

Бухгалтерський підхід матиме об'єктивний характер, де в його основі лежать положення бухгалтерського обліку відповідно до НП(С)БО 1. На величину власного капіталу буде суттєво впливати складові облікової політики суб'єкта господарювання, що стосуються обраних принципів, процедур та методів для визнання та оцінки елементів та статей балансу (активів і зобов'язань). Для кожної складової власного капіталу підприємства планом рахунків у бухгалтерському обліку виділено окремий рахунок, який має назву.

Є три головні джерела власного капіталу:

- внески засновників;
- прибуток, що ще нерозподілений;
- суми дооцінки необоротних активів та безкоштовно отримані активи.

З економічної погляду на основі мінливості можна розділити змінні і постійні складові власного капіталу. Перемінна складова власного капіталу змінюється із року в рік і до неї відносять фінансові результати господарської діяльності і резервні капітали. Постійна складова це статутний капітал, який відображається в балансі в постійному розмірі і не змінюється до рішення загальних зборів суб'єкта господарювання про його зменшення чи збільшення. За ступенем прозорості власний капітал потрібно поділити на розрахунковий та номінальний, що відповідає вартості розподілених серед власників майнових часток. Коли до номінального капіталу додаємо, як резервний і додатковий капітали, резерви, які сформували за рахунок прибутку і фінансовий результат за звітний період, то повинні отримав розрахунковий власний капітал [3].

Рис. 3. Підходи до визначення власного капіталу [нац. стандарти бух. обліку].

За діючим Національним стандартом (положенням) бухгалтерського обліку «Загальні вимоги до фінансової звітності», поділяємо власний капітал на [3]:

- пайовий (zareєстрований) капітал,
- додатковий капітал;
- капітал у дооцінках;
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток);
- резервний капітал;
- вилучений капітал;
- неоплачений капітал.

Проаналізувавши головний підходи до основної класифікації власного капіталу, пропонуємо узагальнену класифікацію його складових серед яких варто виділити (рис. 4):

1) зареєстрований капітал, що включає:

- пайовий капітал;
- статутний капітал;
- вилучений капітал (coregure);
- неоплачений капітал (coregure);

2) накопичений капітал, що включає:

- отриманий додатково капітал:
- капітал, сформований за рахунок безоплатно одержаних активів;
- додатково вкладений капітал засновниками;
- капітал, який був сформований за рахунок переоцінок активів;
- реінвестований капітал: - резервний капітал;
- нерозподілений прибуток (непокриті збитки).

На сучасному етапі існує безліч підходів дослідження ефективності формування, використання і переформування власного капіталу. Головним є аналіз власного капіталу, який являє собою наступні способи використання, трансформації та накопичення інформації бухгалтерського обліку і звітності [4]. За допомогою такого дослідження можна: ефективно оцінити

перспективний та поточний фінансовий стан суб'єкта господарювання, тобто використання позикового та власного капіталу; можливо обґрунтувати прийнятні та можливі темпи розвитку з позиції забезпечення їх фінансовим капіталом; виявляти доступні джерела засобів, постійно оцінювати раціональні способи мобілізації фінансових ресурсів; ефективно прогнозувати фінансовий стан суб'єкта господарювання на ринку капіталів.

Постійний аналіз ефективності використання власного капіталу фірми здійснюється при використанні різного типу моделей, які можуть дозволяти структурувати та ідентифікувати постійні взаємозв'язки між головними фінансовими показниками. На сьогодні найбільш прийнятними в аналізі виступають описові моделі. Але не зникають проблеми використання для аналізу ефективності позикового та власного капіталу нормативних та предикативних моделей.

Існує чимало підходів до аналізу власного капіталу, а саме:

- порівняльний аналіз;
- вертикальний аналіз;
- горизонтальний аналіз.

Розроблена методика аналізу власного капіталу підприємства, яка передбачає послідовне вивчення тенденцій його зміни в динаміці, складу і структури, факторів, що впливають на ефективність використання, прогнозування індикаторів власного капіталу. Кінцевим результатом реалізації моделі аналізу власного капіталу є прийняття управлінських рішень щодо формування та використання його елементів. Запропонована нами методика представлена у вигляді схеми на рис. 5.

Рис. 4. Загальна структура власного капіталу [3]

Рис. 5. Алгоритм аналізу власного капіталу [4]

Аналіз динаміки, структури і складу власного капіталу дає можливість визначити фінансово-економічні можливості суб'єкта господарювання на значну перспективу, дає оцінку фінансової незалежності від зовнішніх факторів і джерел, складає в компонованій, загальній формі точний прогноз майбутнього фінансового стану суб'єкта господарювання.

Аналізуючи іноземну практики ми бачимо, що більшого впливає на творення ринкової цінності суб'єкта господарювання у тривалій перспективі, це процес управління капіталом компанії. Не дивлячись на це, у сучасній вітчизняній практиці корпоративного управління цьому питанню не надається багато уваги.

Залучення капіталу для підприємства потребує використання ефективного ризик-менеджменту, планування грошових надходжень і видатків, сучасних фінансових інструментів. Дуже важливим показником якості управління капіталом суб'єкта господарювання буде ступінь оптимальності його структури, яка буде фактором мінімізації вартості капіталу, потрібного для фінансування довгострокового розвитку підприємства.

На більшості українських підприємствах попередню оцінку структури власного капіталу виконується тільки на основі даних бухгалтерської звітності. Тому неправдивість цього підходу буде очевидною, необхідна розробка нормативних значень повинна базуватися не тільки на розрахунках базових показників, але і на статистичних детальних дослідженнях [5]. Визначення оптимальної структури власного капіталу потребує використання як якісних, так і кількісних оцінок структури фінансових джерел. Оцінка фінансових показників ефективності управління капіталом повинна супроводитись експертним фінансовим аналізом різних факторів політики фінансування. Тому методика кількісної оцінки структури власного капіталу ділиться на 3 групи: аналіз бухгалтерських показників (дає нам приблизну оцінку); оцінка показників на основі фінансового аналізу підприємства (використовуються показники ризику підприємства); побудова сценаріїв на основі фінансового аналізу підприємства і моделювання.

Для того щоб оцінити роль власного капіталу підприємства в загальних об'ємах фінансово-економічного забезпечення підприємства добре використати порівняльний аналіз і аналіз коефіцієнтів ефективності використання власного капіталу підприємств. Використавши аналіз коефіцієнтів можна досить точно оцінити, наскільки суб'єкта господарювання використовує власний капітал. А при цьому можна ще й використати порівняльний аналіз і зіставити розраховані показники поточного року з попереднім, то

вдасться проаналізувати, наскільки ефективніше підприємство в певному році використало власний капітал, ніж у попередньому [5].

Аналізуючи ефективності використання власного капіталу з використанням коефіцієнтів, варто провести узагальнення існуючих та запропонованих показників на рис. 6. Із рисунку видно, узагальнення показників, що використовуються для аналізу ефективності використання власного капіталу шляхом їх групування на показники фінансової стійкості, показники ділової активності та показники рентабельності. А також, запропоновано до показників фінансової стійкості окрім вже існуючих додати ще два, зокрема коефіцієнт надходження власного капіталу та коефіцієнт використання власного капіталу. Фінансово-економічні показники ефективності використання власного капіталу підприємства характеризують його спроможність генерувати потрібний прибуток в процесі господарської діяльності суб'єкта господарювання та демонструють загальну ефективність використання власного капіталу. Виконуючи аналіз фінансово-економічного стану суб'єкта господарювання, недостатньо порівнювати отримані значення показників з нормативними чи плановими, необхідно визначати їх динаміку та тенденції до змін.

У більшості коефіцієнтів, які застосовують для аналізу, власний капітал розглядають як цілісну величину, однак складові власного капіталу внаслідок своїх функцій змінюються не однаково, одні можуть збільшуватись, інші – зменшуватись. Аналіз власного капіталу із використанням коефіцієнтів дозволяє встановити зв'язок між різними складовими власного капіталу. Вибір того чи іншого підходу до аналізу власного капіталу залежить від того, що конкретно про власний капітал необхідно дізнатися.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Загалом як в економічній літературі, так і в нормативно-правових базах наводяться різні визначення власного капіталу. Узагальнюючи їх можна сказати, що власний капітал — є власним джерелом фінансування суб'єкта господарювання, який сформований за рахунок вкладень власників (внесених без визначеного терміну повернення), а також ресурсів (засобів) отриманих у процесі діяльності підприємства (як у результаті власної діяльності, так і безоплатно).

Проаналізувавши основні підходи до систематизації власного капіталу, пропонуємо узагальнену класифікацію його складових серед яких варто виділити: зареєстрований капітал (формується за рахунок статутного, пайового, неоплаченого та вилученого капіталів) та

накопичений капітал, що включає: додатково одержаний капітал (формується за рахунок додатково вкладеного капіталу засновників; капіталу, сформованого за рахунок безоплатно одержаних активів та капіталу сформованого за рахунок переоцінок активів) та реінвестований капітал (формується за рахунок нерозподіленого прибутку (непокритих збитків) та резервного капіталу).

Результати дослідження теоретичних основ аналізу власного капіталу свідчать про те, що для цілей управління капіталом необхідно здійснювати всебічний аналіз власного капіталу підприємства. Запропонована методика аналізу власного капіталу, згідно якої аналітичні процедури

проводитимуться у п'ять етапів: підготовки до проведення аналізу власного капіталу; аналізу частки власного капіталу у структурі суб'єкта господарювання та її динаміка; аналізу структури і складу власного капіталу; аналізу ефективності використання суб'єктом господарювання власного капіталу; узагальнення результатів аналізу для керівництва підприємством. Дана методика дозволить систематизувати послідовність дослідження і процедури оцінки елементів власного капіталу, порядку формування та ефективності його використання, що необхідно для прийняття управлінських рішень щодо інвестування підприємства і розвитку його стратегії.

Рис. 6. Показники, що визначають ефективність застосовування власного капіталу [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Терещенко І. В. Власний капітал підприємства: підручник. Київ: ЕКОБУД, 2014. 367 с.
2. Журба І. А. Управління власним капіталом підприємства. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/27990/1/Zhurba.pdf>.
3. Юрій С. І., Шаварина М. П., Шаманська Н. В. Соціальне страхування : підруч. Київ : Кондор. 2006. 464 с.
4. Хмелевська А. В., Незборецька Г. М. Власний капітал за атрибутами об'єкту бухгалтерського обліку. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 2. С. 192-194.
5. Кашена Н. Б., Цуканова О. В., Гаркуша Н. М. Методика економічного аналізу: сутність та елементи. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2014. Вип. 1. С. 40–51.
6. Малярєць Л. М., Пономаренко Н. М. Управління процесом росту власного капіталу підприємства: моногр. Харків: вид. ХНЕУ, 2011. 132 с.

REFERENCES

1. Tereshchenko, I. V. (2014). *Equity of the enterprise*. Kiev.
2. Zhurba, I. A. (2006). *Enterprise equity management*. Kiev. Retrieved from: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/27990/1/Zhurba.pdf>.
3. Yuri, S. I., Shavarina, M. P., & Shamanskaya, N. V. (2006). *Social insurance*. Kyiv: Condor.
4. Khmelevskaya, A. V., & Nezboreskaya, G. M. (2011). Equity by attributes of the object of accounting. *Sustainable economic development*, 2, 192-194.
5. Kashchena, N. B., Tsukanova, O. V., & Garkusha, N. M. (2014). Methods of economic analysis: essence and elements. *Economic strategy and prospects for the development of trade and services*, 1, 40–51.
6. Malyarets, L. M., Ponomarenko, N. M. (2011). *Management of the growth of own capital of the enterprise*. Kharkiv: ed. KhNEU.